

GEHEIMHOUDING

Inleiding

In deze studie wordt nader ingegaan op geheimhouding binnen pastorale contacten in de christelijke gemeente, contacten waar ook ambtsdragers mee te maken hebben of krijgen. Opvallend is dat niet veel literatuur over dit onderwerp is geschreven. Ik heb voor deze studie gebruik gemaakt van een viertal bronnen, die ik geheel of gedeeltelijk citeer. Tevens heb ik de vragen die aan een ambtsdrager bij zijn bevestiging worden gesteld, alsmede de verklaring tot geheimhouding voor pastorale werkers, wijkbezoekers en notulisten van ambtelijke vergaderingen, opgenomen. (ds. K. Kruithof, januari 2009)

1. De ambtsdrager en het ambtsgeheim

Bron: Nelleke Boonstra, Ouderlingenblad, nr. 927, blz. 4-8, mei 2003

Je bent als ouderling of diaken bevestigd in de kerkenraad. De officiële bevestiging vindt plaats in een kerkdienst, en daarbij moet je antwoord geven op enkele vragen. Deze vragen zijn ‘standaard’ en misschien heb je erover nagedacht, misschien ben je er gedachteloos overheen gestapt en heb je gedacht ‘het zal wel goed zijn’. De vragen gaan over hetzelfde, de formulering kan verschillen. Bij één van die vragen staan wij stil in dit artikel: ambtsgeheim.

De ambtsdrager

Bevestigd worden tot ambtsdrager is een bijzonder iets. Er zijn veel vrijwilligers die zich inzetten in de gemeente, maar er is een kleine overzichtelijke groep die officieel bevestigd wordt als ambtsdrager. Onze protestantse kerken kennen drie ambten: predikant, ouderling en diaken. Een ‘ambtsdrager’ heeft een bijzondere verantwoordelijkheid. Hij heeft zitting in de kerkenraad, en de kerkenraad heeft als taak de Kerk van Christus in de gemeente vorm te geven, in pastoraat, in diaconaat, ruimte te bieden voor mensen die hun geloof gestalte proberen te geven, en ervoor te zorgen dat er plekken zijn waar het Woord van God verkondigd kan worden. Uiteraard zijn vrijwilligers namens de kerk met hetzelfde bezig. Toch is er een verschil. Ik bespeur weleens dat mensen de neiging hebben dat verschil kleiner te maken, zodat mensen zelf ook niet meer van binnenuit ervaren dat er een verschil is. Een ambtsdrager heeft officieel in een kerkdienst vragen beantwoord om deze verantwoordelijkheid voor de gemeenschap naar behoren te dragen, daarbij is een belofte uitgesproken. Niet zomaar op een achterkamertje, maar binnen de ‘ruimte’ van de gemeenschap voor het aangezicht van God.

Het ambtsgeheim

De mensen die binnen uw kerk de functie bekleden van ‘ambtsdrager’ hebben allemaal deze belofte bevestigend moeten beantwoorden: *Belooft u ook voorgoed geheim te houden wat vertrouwelijk te uwer kennis is gekomen?* Het lijkt een ‘loze kreet’, in die zin, dat ook hiervan ieder kan zeggen: dat doe je toch vanzelfsprekend? Het getuigt toch van integriteit als je je daaraan houdt? Zowel voor ambtsdragers als vrijwilligers? En uiteraard zal men dat bevestigen: iedereen moet zo handelen dat het vertrouwen van de ander door jouw daden niet wordt geschaad. Als iets je vertrouwelijk is meegedeeld, dan zul je erover zwijgen. Tenminste, dat is wel te verwachten van iemand die integer wil zijn en te vertrouwen voor anderen. Ook vrijwilligers in de kerk zullen zich aangesproken voelen, en zij zullen zwijgen als hun iets vertrouwelijks is meegedeeld. Heeft de bijzondere bekrachtiging in een kerkdienst dan een sterkere waarde, bijvoorbeeld in juridische zin?

De juridische kwestie van zwijgplicht

Over geheimhouding en *beroepsgeheim* is de laatste tijd nogal eens geschreven, maar dan in juridische zin. Er zijn mensen die vanwege hun beroep juridisch aangeklaagd kunnen worden als zij zich niet houden aan deze regels. Het gaat dan om zwijgplicht, zwijgrecht, meldingsplicht en meldingsrecht. Het is in de hulpverlenende beroepen vastgesteld waar grenzen en mogelijkheden liggen. Maar hoe zit dat met de geheimhoudingsplicht waarover gesproken wordt in de kerkelijke bevestiging? Is dat hetzelfde of gaat het hier om iets anders? Een *beroepsgeheim* van artsen en mensen die werken in hulpverlenende beroepen als psychotherapeuten en verpleegkundigen is beschreven in het wetboek. Iemand kan gestraft worden door een medisch tuchtcollege of de rechter als hij of zij deze regel overtreedt, dat wil zeggen spreekt over vertrouwelijke zaken die iemand in vertrouwen hem of haar in functie heeft meegedeeld. Dat is niet het geval met een ambtsdrager van de kerkelijke gemeente. Dit is namelijk een belofte, en niet een ‘wettelijk vastgelegde verplichting’.

Een ambtsgeheim van een ambtsdrager heeft dus meer van doen met moreel fatsoen dan met een strafbaar feit. Dat als eerste. Er zijn meer mensen die vanwege hun beroep een ‘ambtsgeheim’ kennen, al is er geen sprake van een gesanctioneerd ‘beroepsgeheim’ zoals bij artsen en andere hulpverleners in de gezondheidszorg. Zelfs predikanten vallen niet onder het medisch tuchtcollege, het is ook maar de vraag of het juridisch aan te vechten is als zij daarin fouten maken, al zal ieder aanvoelen dat de morele druk hier vanuit de historie bijzonder groot is. Wel *zwijgplicht* (naar het gemeentelid toe), geen *zwijgrecht* (vanuit de justitie gezien).

Persoonlijke integriteit

De positie van het ambtsgeheim van de ambtsdragers is er dus één van persoonlijke integriteit. Het vertrouwen dat men elkaar schenkt, kan gaan over kleine schijnbaar onbelangrijke dingen in onze ogen – maar vaak niet voor de betrokkene! – (‘ik zeg dit u in vertrouwen hoor, volgende week houden we een feest voor onze ouders, maar ze mogen er nog niet van weten’), maar ook over ernstiger zaken (‘mijn man weet het nog niet, maar ik wil van hem scheiden’). In beide gevallen gaat het kerklid ervan uit dat de ambtsdrager, ouderling, diaken of dominee, daarover niet met anderen zal spreken.

Een vergelijking kunnen we maken met leraren op school. Er kunnen leerlingen aankloppen bij een leraar, en de leerlinge vraagt daarbij aan de leraar: ‘Ik zeg het alleen tegen u, zult u me beloven het niet verder te vertellen?’ Natuurlijk zal de leraar als eerste reactie zeggen dat hij het niet verder zal vertellen. Het streelt immers je ziel als iemand jou in vertrouwen wil nemen! Als de leraar dit vertrouwen beschaamt, en wel gaat spreken zonder de toestemming van de betrokken leerlinge, is er geen sprake van een strafbaar feit, maar wel van een schending van vertrouwen! De schoolleiding zal daarbij maatregelen moeten treffen, de rechter komt er niet aan te pas.

Zo kan het ook gebeuren in kerkelijk verband. In een pastorale situatie kan iemand vragen of het verhaal niet verder verteld zal worden. Natuurlijk zegt de ouderling dan dat het binnenskamers zal blijven. Het is uit persoonlijk oogpunt van vertrouwen belangrijk dat men zich realiseert dat de ander jou in vertrouwen neemt, misschien juist jou, omdat je het jawoord hebt gesproken in de kerkdienst. De persoon gaat ervan uit, dat de ouderling het ook serieus neemt, deze belofte. Immers, de geheimhouding wordt er expliciet in genoemd!

Gedeeld ambtsgeheim

Een ambtsdrager heeft zich te houden aan geheimhouding, hoe staat dat in relatie tot de kerkenraad? Allemaal ambtsdragers bij elkaar kunnen overal over spreken, want dan hebben we gedeeld ambtsgeheim? Helaas wordt dat vaak gedacht, maar het is geen juiste zaak. Het is niet juist dat ‘persoonlijke kwesties in vertrouwen meegedeeld’ over de kerkenraadstafel gaan. Bij de hulpverlening komt het voor dat men spreekt van ‘gedeeld beroepsgeheim’. In een situatie waarin de arts, de maatschappelijk werker of andere betrokkene bij één van de anderen advies wil vragen over een speciale situatie van een cliënt kan men dat doen onder de noemer van ‘gedeeld beroepsgeheim’ en is het ook juridisch gesanctioneerd. Maar daar hoort men niet kwistig mee om te gaan. Helaas gebeurt dat ook binnen kerkelijk verband te vaak wel. Dat dit dus weleens gebeurt, is niet een zaak van de wet, maar wel van verantwoordelijkheid voor elkaar om elkaar erop aan te spreken.

Over vertrouwelijke zaken van personen wordt niet gesproken in kerkenraadsverband! Deze groep is te groot, en te vaak gebeurt het dat helaas één van de andere ambtsdragers zich niet houdt aan de zwijgplicht, niet uit kwade bedoelingen, maar hij heeft niet met de betrokken persoon gesproken, en ziet daarom vaak de ernst van de zwijgplicht in de gegeven situatie niet in! Ook anderen, vrienden van de ambtsdragers worden te gemakkelijk bij het ‘gedeeld ambtsgeheim’ betrokken. ‘Heel goede vrienden die jij zelf toch wel vertrouwt’ kun je toch wel in vertrouwen nemen? Het is helemaal onjuist deze mensen erbij te betrekken, zij hebben immers niet dat woord van vertrouwen uitgesproken in de kerkdienst, *en de persoon van wie je het geheim moet bewaren* verwacht niet dat je dat zult doen! Alleen al daarvan kan men zeggen dat het vertrouwen wordt geschaad! Er zijn twee kanten die aangeven dat het niet kan. De persoon die in vertrouwen is genomen kan niet meer vrijelijk tegenover de betrokkene staan, terwijl de betrokkene niet snapt waarom de ander zich anders gedraagt, en het risico is te groot dat deze mensen de draagwijdte van de ernst van de situatie voor de persoon in kwestie niet ervaren. Zij zien het misschien niet als ‘gedeeld ambtsgeheim’. Als je het hun vertelt, dan zullen toch ook wel meer mensen het weten? En zo gaan balletjes gemakkelijk rollen. Hetzelfde risico bestaat bij je eigen partner!

Delen op de juiste manier...

Het kan zijn dat datgene wat in vertrouwen is meegedeeld, te zwaar is voor de ambtsdrager om alleen te dragen. Hij heeft het nodig deze zorg met anderen te delen. Wat dan te doen? Er zijn verschillende mogelijkheden. Het kan zijn dat het om zoiets ernstigs gaat, dat het werkelijk de juridische kanten raakt: mishandeling, een misdrijf, ernstige beschadiging van mensen. Een ambtsdrager kan dan verschillende dingen doen. In zo’n situatie kan de ambtsdrager niet anders doen dan de ander proberen te begeleiden zodat deze zelf de stap zet naar een hulpverlener, die vanuit zijn beroep het beroepsgeheim kent. De huisarts, een vertrouwenspersoon op de school, een anonieme vertrouwensarts. Deze persoon weet er beroepsmatig mee om te gaan en zal de betrokkene verder kunnen helpen. Niet zelf naar deze persoon stappen, maar het gemeentelid stimuleren dat zelf te doen, eventueel kun je het nog samen oppakken in het begin. Maar het is onterecht stappen te zetten buiten de betrokken persoon om! Zeker is het van belang dit probleem niet in de kerkenraad te bespreken. Eventueel zou de ambtsdrager één andere ambtsdrager (bijvoorbeeld de dominee) in vertrouwen kunnen nemen, maar dan nog is het van belang te zeggen tegen de betrokken persoon dat advies wordt gevraagd aan de predikant of een andere ambtsdrager.

Het kan zijn dat het over iets gaat wat de gemeente betreft. Ook dan is het van belang het niet in de hele kerkenraad te bespreken, behalve als de betrokken persoon er zelf om vraagt. Ook hierbij kan advies ingewonnen worden bij één of een paar personen van de kerkenraad, met medeweten van de betrokkene.

Het kan zijn dat het iets is wat de persoon graag geheim wil houden. En ook al zie je zelf als ambtsdrager de ernst van de situatie niet zo ('waarom zouden anderen dat niet mogen weten?'), toch is het van belang dat je het anderen niet vertelt. Het moet toch niet moeilijk zijn dit geheim te houden, al moet gezegd worden dat juist hierin de meeste 'fouten' worden gemaakt. Het is gemakkelijk te vertellen aan een vriend, partner, hij ziet de ernst er ook niet van in, en vertelt het vrolijk verder. Juist met deze zaken gaan veel ambtsdragers te luchtig om, en ze zien de ernst van het schaden van het vertrouwen zelf niet in! En wat wordt onderschat: men staat niet meer vrij en onbevangen tegenover elkaar. Als een ouderling een geheim aan een ander vertelt, draagt ook de ander dat geheim met zich mee. Terwijl hij het niet eens mag weten. Dat is een onmogelijke positie waar wij als ambtsdragers anderen toch niet in mogen brengen! Kortom: iets wat in vertrouwen is meegedeeld moet geheim blijven! Het jawoord in de gemeenschap van de kerk voor het aangezicht van God is een belangrijke belofte!

2. In goed vertrouwen. Over de belofte van geheimhouding

Bron: Gerben Heitink, Ouderlingenblad, nr. 876, blz. 15-18, oktober 1998

Dat spreken zilver is en zwijgen goud, beseffen we heel sterk als het gaat om het bewaren van een geheim. Pas dan voelen we ons veilig wanneer we ervan overtuigd zijn, dat mensen aan wie we een geheim hebben toevertrouwd, dit vertrouwen niet beschamen. Wie namens de kerk op bezoek gaat, krijgt regelmatig dingen te horen die onder het begrip 'vertrouwelijk' vallen. Hoe omgaan met de belofte van geheimhouding? Dat is de vraag waar het in dit artikel over gaat.

Denken vanuit de ander

We kunnen de vraag het beste beantwoorden wanneer we ons verplaatsen in de positie van de ander. Iemand in vertrouwen nemen, daar is moed voor nodig. Zoiets spreekt niet vanzelf. Wanneer durf je dat, wanneer niet? Als u namens de kerk mensen bezoekt, zullen zij u testen op uw fijngevoeligheid en betrouwbaarheid. Soms krijgt u bij mensen het gevoel dat ze graag over iets met u zouden willen praten. Ze zinspelen er ook op. 'Ik heb vroeger thuis erge dingen meegemaakt', zegt iemand. Of: 'In de vorige gemeente waar we woonden hadden we het ook niet gemakkelijk'. Dingen worden meestal verpakt aangeboden, met een touwtje erom. Pak je het uit of niet? Laten we zeggen van wel: 'Erge dingen, zegt u?' Of: 'Ik begrijp dat u het in die vorige gemeente ook niet gemakkelijk had.' U probeert zo aan te geven dat u er best over wilt praten, maar na enige aarzeling houdt de ander de boot af.. Op zo'n moment mag je natuurlijk niets forceren. U moet concluderen: 'Het vertrouwen is er (nog) niet. Misschien vindt de ander mij wel te jong, met te weinig levenservaring, of te oud en niet meer van deze tijd. Of misschien vindt de ander mij wel te vrijzinnig of juist te orthodox. In ieder geval ben ik gewogen en op dat moment te licht bevonden. Een volgende keer beter, misschien.' Het gesprek dat juist naar de diepte afstak, schiet weer pijlsnel naar de oppervlakte.

Zo'n ervaring leert ons dat het niet alleen aan ons ligt als in een gesprek uiteindelijk minder gezegd wordt dan er misschien gezegd had kunnen worden. Voor een echte ontmoeting is veiligheid nodig en vertrouwen. Dat zijn dingen die moeten groeien. In een kennismakingsgesprek zal iemand niet meteen de diepste roerselen van zijn hart blootleggen. Daar is meer voor nodig. Bijvoorbeeld het besef dat de ander echt geïnteresseerd is in wat mij

beweegt. Dat betekent dat die ander er voor mij is en zich namens de gemeente, ja namens Jezus zelf, bij mijn leven betrokken voelt. Dat kunnen aanvaarden vraagt als regel tijd.

Ook het tegenovergestelde komt voor. Vertrouwen kan soms heel snel groeien. Wanneer u vraagt: 'Hoe gaat het met u?' en de ander voelt dat die vraag geen plichtpleging is, maar echt gemeend, dan gaat het al snel ergens over. De wijze waarop u luistert en ingaat op wat gezegd wordt, geeft de ander het gevoel dat het u echt om haar of hem gaat. Dan komt het erop aan dat het levensgeheim van de ander werkelijk geëerbiedigd wordt. Dat betekent geheimhouding.

In alle situaties die u tegenkomt gaat het eigenlijk altijd om één gulden regel. We vinden die in de bijbel, om precies te zijn in de Bergrede, dit woord van Jezus: *Alles nu wat gij wilt dat u de mensen doen, doet gij hun aldus, want dit is de wet en de profeten* (Mt.7:12). Daar komt het bij het respecteren van het geheim van de ander op aan. Verplaats u eens in de situatie van die ander. Zou u het leuk vinden als dit of dat over u in breder kring bekend zou worden? Het gaat hier om het negende gebod: Geen vals getuigenis spreken tegen uw naaste. Dat betekent niet alleen dat ik geen kwade dingen van iemand vertel, maar ook dat ik, om met de Heidelberger Catechismus te spreken, 'mijns naasten eer en goed gerucht naar mijn vermogen voorsta en bevordere'. In de bijbel gaat het niet alleen om de waarheid te *spreken*, maar om de waarheid te *doen*, ja zelfs om *in de waarheid te zijn*. Dat betekent zoveel als integriteit.

Geheimhouding in de gemeente

Maar dan? Hoe gaat u, als bezoeker namens de gemeente, verder om met wat u werd toevertrouwd? Wat kan ik hiervan met een ander delen? Wanneer iemand ergens mee zit kunt u opperen: 'Wil ik de dominee vragen eens bij u langs te komen?' Of: 'Vindt u het goed dat ik er eens met die of die over praat?' Bijvoorbeeld wanneer het om oudere mensen gaat die heel erg met iets zitten: 'Vindt u het goed als ik er eens met één van uw kinderen over praat?' In veel gevallen zal de ander daar geen bezwaar tegen hebben nu deze met u gepraat heeft en dus weet dat het niet angstig is om je moeite tegenover een ander uit te spreken.

Geheimhouding luistert nauw. Wanneer moet ik zwijgen? Meedelen in een vergadering dat iemand in de problemen zit, roept de vraag op: welke problemen? Ik denk dat je in zo'n geval óf duidelijk moet zeggen wat er aan de hand is, wanneer dat althans niet onder uw plicht tot geheimhouding valt, óf beter helemaal niets kunt zeggen, omdat dit de ander kan schaden.

Ja maar, zult u zeggen, hoe kun je dan als gemeenteleden met elkaar meeleven als je eigenlijk niets van elkaar mag weten? Hoe kun je dan nog voor elkaar bidden? Wij leven in een tijd waarin privacy als een groot goed wordt gezien en de wet op de privacy ons van alle kanten tegen inmenging van anderen moet beschermen. Moet dat in de kerk ook zo toegaan? Ook hier komt het aan op zorgvuldigheid.

Je ontmoet nogal eens mensen die weinig vertrouwen hebben in geheimhouding. Ze hebben er slechte ervaringen mee. 'U rapporteert dit toch niet aan de kerkenraad?' is een vraag die bij een bezoek nogal eens gesteld wordt. Niet iedereen is hier blijkbaar even gerust op. Wanneer op de agenda van een kerkenraad of wijkteam 'rapportage bezoeken' vermeld staat, weten veel gemeenteleden niet wat dit inhoudt. Men krijgt de indruk: nu wordt er over mij gesproken. En wie zou durven beweren dat een zeker wantrouwen in dit opzicht altijd ongegrond is?

Wat kun je rapporteren? U kunt zeggen dat u toen een goed gesprek hebt gehad met die en die. Punt. Wanneer u het hebt over een vertrouwelijk gesprek, kan dat al nieuwsgierigheid wekken: wat is er met hem aan de hand? Je mag niet over iemand praten zonder de

betrokkene daarin te kennen. Wie dat niet doet, komt onherroepelijk in moeilijkheden. Er komen vragen: ‘U hebt er zeker met anderen over gesproken?’ Op zo’n moment moet u eerlijk ‘nee’ kunnen zeggen. Ik denk hier met name aan gesprekken in wijkteams. Zo’n team bestaat meestal uit de predikant, de wijkouderling en diaken en enkele pastorale medewerkers, contactpersonen of hoe ze maar heten mogen. Zulke gesprekken stellen hoge eisen aan de vertrouwelijkheid. Wat kun je wel zeggen en wat niet? Het kan natuurlijk niet zo zijn dat allerlei gezinnen in een wijkberaad met naam, toenaam en andere bijzonderheden over de tong gaan, ook al gebeurt dit met de beste bedoelingen.

U kunt wel melden dat u bij iemand op bezoek bent geweest, of wanneer iemands ziekte, of werkloosheid, of handicap of wat dan ook, breder bekend is, daar iets meer over zeggen. Maar daar houdt het dan ook echt mee op. Met verdere mededelingen bewijzen we de ander geen dienst. Bovendien moeten we bedenken dat wanneer we een geheim met iemand delen, we die ander daar heel zwaar mee kunnen belasten en dus een slechte dienst bewijzen. Wat niet weet, wat niet deert. Wist ik het maar niet, zal iemand denken, dan keek ik hem of haar daar nu niet op aan. Geheimhouding kan iemand dus soms heel eenzaam maken. Wat de ander mij verteld heeft kan ik zelfs met mijn levenspartner niet delen.

Anonimiteit gezocht

Veel mensen zoeken die vertrouwelijkheid eerder verder van huis. Uit onderzoek blijkt dat zij zich met bepaalde problemen niet wenden tot iemand in hun eigen gemeente, maar elders een luisterend oor zoeken. Dat kan zijn bij een telefonische hulpdienst of het radiopastoraat van een christelijke omroep. Onbekend maakt dus niet altijd onbemind. Integendeel, het schept ook ruimte. Soms kan het u overkomen, in de trein bijvoorbeeld, dat iemand die u helemaal niet kent u heel veel toevertrouwt. Dat bevreemdt ons, want die ander kent ons helemaal niet. Ik denk juist daarom. Soms zeggen ze het erbij: omdat ik u niet ken en u na dit gesprek niet meer terugzie, wil ik het u wel zeggen. Maar ik praat er niet over met mijn man of vrouw, een buurvrouw of iemand die ik ken, want die zou ik ermee belasten. Die houden van me. Het klinkt paradoxaal: juist een grotere distantie biedt ruimte voor nabijheid.

Het is ook de reden dat men liever niet met iemand uit de eigen gemeente, bijvoorbeeld de wijkpredikant, bespreekt. Dit hangt nogal eens samen met de verschillende petten die deze op heeft. Hij is niet alleen pastor, maar ook degene die mij elke zondag vanaf de kansel toespreekt en ook degene die mee bepaalt of ze mij voor een bepaalde functie in de kerk al of niet zullen vragen. Als ik het aan die vertel, word ik er dus in ander verband op aangekeken. Dan praat ik hier liever over met iemand die me niet kent. Daarom is het belangrijk dat mensen weten waar ze anoniem terecht kunnen.

Vaak gaat het dan over een taboe probleem. Dat kan homoseksualiteit zijn. Dat kan ook zijn een bepaalde ziekte of ervaringen met incest of seksueel geweld. Juist met die problemen wenden mensen zich het liefst tot een anoniem luisterend oor, want je moet het toch ergens kwijt. Vaak is het al voldoende dat iemand zich kan uitspreken, begrip vindt en serieus wordt genomen. Dat is al heel veel. Meer vraagt die ander niet.

Zijn er grenzen aan geheimhouding? Ik geef een voorbeeld uit de praktijk. U komt op huisbezoek bij een vrouw, die haar arm in een mitella draagt en er ook verder wat gehavend uitziet. Ze zegt dat ze van de trap gevallen is. Maar als u daar even op ingaat barst de vrouw in tranen uit. Ze is mishandeld door haar man en dat was niet de eerste keer. Maar u mag het tegen niemand zeggen. U mag aan niemand laten merken dat u het weet. Hoe in deze situatie te handelen? Hier bereikt geheimhouding een grens. Zwijgen maakt medeplichtig. In zo’n geval zul je denk ik net zolang met iemand in gesprek gaan tot dit zwijgen doorbroken kan

worden en er een einde komt aan die terreur. Bezoekwerk staat of valt in veel gevallen met vertrouwelijkheid en geheimhouding. Daarom is het van groot belang ons als bezoekers hier rekenschap van te geven.

3. 'Tussen ons gezegd en gezwezen'. Over het ambtsgeheim van predikanten

Bron: D.H.J. Steenks, kerkelijke scriptie in het kader van de Kerkelijke Opleiding vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk te Utrecht, Vakgroep Praktische Theologie, blz. 14-16, juli 1999

Steenks gaat in zijn scriptie in op het biechtgeheim van de Rooms-Katholieke Kerk en hij vermeldt dat het biechtgeheim voor de geestelijke absoluut is.

(...) Hoe moeilijk het ook kan zijn voor de geestelijke, niets, maar dan ook werkelijk niets van hetgeen aan een priester wordt gebiecht, mag aan de openbaarheid worden prijsgegeven. De Rooms-Katholieken hebben dan ook van meet af aan straffen gezet op het schenden van het ambtsgeheim. Daarbij wordt nadrukkelijk gesteld dat het een vreselijke zonde tegen God is. Dit moet vooral in het licht worden gezien van de gedachte dat in de Rooms-Katholieke traditie de biecht een sacrament is. Na de Reformatie is dit sacrament in de Protestantse Kerken afgeschaft, maar met het badwater werd ook het kind weggegooid, namelijk het besef dat geheimhouding echt belangrijk is....

In de meeste protestantse kerken heeft men een zogenaamd 'relatief' ambtsgeheim voorgesteld... Wat nu als een predikant tijdens een pastoraal gesprek te horen krijgt dat iemand een misdrijf heeft gepleegd? Dan heeft hij de plicht dit voor zich te houden. Tenminste, wanneer een misdrijf is geschied en er geen reden is om aan te nemen dat er sprake is van een herhaling dan wel een continuering, dan is het geboden te zwijgen. Op zichzelf is dit duidelijk en het lijkt mij een goed standpunt.

Hoe moeilijk dit ook is voor de predikant, op hem rust niet de gewoonlijke burgerplicht om dat aan te geven bij de politie. Zoals burgers aangifte *moeten* doen, hoeft een geestelijke die in vertrouwen, dus onder ambtsgeheim, iets heeft gehoord dat niet te doen. Hij mag strikt genomen niet eens spreken als het niet strikt noodzakelijk is. Dit zijn zaken die het geweten van een predikant zwaar kunnen belasten. Daarom ook mag de belofte tot geheimhouding nooit zomaar als een formaliteit of een vanzelfsprekendheid mogen worden gezien. Juist dit soort 'gevallen' scheppen bij de predikant in kwestie een grote behoefte om te praten: om het van zich af te praten of om het toch te melden, omdat het een verschrikkelijk misdrijf is. Juist dit soort gevallen laat zien hoe ingrijpend het ambtsgeheim kan zijn. Zowel voor de pastor die iets te horen krijgt dat hij eigenlijk liever niet had willen horen, maar ook voor de pleger van het misdrijf die zijn of haar verhaal kan doen. Iets dat zonder het bestaansrecht van het ambtsgeheim nooit zou zijn gedaan. Ook daders van misdrijven hebben recht op pastorale bijstand, een pastor dient er ook voor hen te zijn (zonder aanzien des persoons). Jezus kwam juist op voor de 'zondaren'.

Moeilijker wordt het echter als er sprake is van een misdrijf dat nog doorgaat, bijvoorbeeld incest. Of als een pastorant aangeeft dat hij of zij een moord wil gaan plegen. Mag een pastor dan het in vertrouwen meegedeelde openbaar maken? Oftewel mag een pastor dan moedwillig het ambtsgeheim schenden? Het mag wel, het moet niet. Hier gelden de rechtsbeginselen van de *subsidiariteit* en de *proportionaliteit*. Het beginsel van de *subsidiariteit* wil zeggen dat de pastor zelf kan en mag ingrijpen: hij kan de pastorant ertoe brengen, te proberen te overtuigen zelf aangifte te doen of de betreffende instanties of personen in te lichten. Dat betekent dat er

allerlei wegen zullen moeten worden bewandeld, die het geheim niet openbaren, maar die er wel toe kunnen leiden dat het betreffende misdrijf niet (meer) zal voorkomen. Te denken valt aan de weg van de overreding. In ieder geval moet de pastor zijn dilemma kenbaar maken. Het behoort tot de nadrukkelijke pastorale taak van de pastor om wat dit betreft tot het uiterste te gaan. Wel zo dat indachtig de woorden van Jezus: 'Ga heen en zondig niet meer', de pastorant inderdaad afziet van zijn toekomstige misdaad.

Als er echter grote toekomstige dreiging is en de pastorant is er met geen middel van af te brengen, moet de pastor een afweging maken. Of zijn ambtsgeheim bewaren óf het belang van de bedreigde te laten prevaleren, door bijvoorbeeld de bedreigde te waarschuwen. Dit laatste zou kunnen leiden tot schending van het ambtsgeheim, waarvan de pastorant wel zal moeten worden ingelicht. Dit is het beginsel van de *proportionaliteit*: welk belang weegt zwaarder? Dat is een zwaar innerlijk conflict. Niemand kan de pastor hierbij helpen, dat is een zaak van het persoonlijk geweten... De beginselen van subsidiariteit en proportionaliteit wijzen de geestelijk verzorger de weg en alleen bij toekomstig ernstig gevaar is de geheimhouder eventueel in geweten gerechtigd te spreken. De plicht tot geheimhouding beschermt niet de geheimhouder, maar de hulp zoekende mens: het is een algemeen belang dat ieder contact op kan nemen met een geestelijke. Niemand kan de pastor dwingen te spreken, alleen de stem van zijn geweten zal moeten vertellen wat te doen. Een pastor behoort eigenlijk niet alleen te weten wanneer hij moet zwijgen, maar ook wanneer hij moet spreken.

Indien de zaak voor de rechter komt en de pastor wordt voor het gerecht gedaagd als getuige in de zaak, kan hij zich beroepen op het zogenaamde *verschoningsrecht* (zie artikel 272 van het Wetboek voor Strafrecht). Dat wil zeggen dat een pastor niet verplicht is te getuigen en het zwijgen mag bewaren. Het ambtsgeheim of beroepsgeheim telt zo zwaar dat er zelfs in het Burgerlijk Wetboek bepalingen zijn opgenomen om mensen die geheimhouding moeten betrachten te beschermen, maar ook om een samenleving te creëren waarin iedereen - fout of niet-fout - recht heeft op een vertrouwelijk gesprek. Dit is hetzelfde principe als dat iedereen recht heeft op een advocaat (iemand die trouwens ook een strikt ambtsgeheim heeft). Wie daarentegen het ambtsgeheim zonder geldige reden schendt, is strafbaar. Er staat een geldboete of een celstraf op. Zo serieus wordt het ambtsgeheim genomen. Daarom moet iedere pastor zich grondig bezinnen op het ambtsgeheim, voordat hij de belofte doet om alles geheim te houden wat hem vertrouwelijk ter ore komt ...

Het niet kunnen delen van harts- of gewetenszaken die het ambtsgeheim betreffen is één van de allermoeilijkste aspecten waarmee een pastor te maken kan krijgen. Want hoe vanzelfsprekend goed is het niet om zaken die je raken te delen met je partner? Het ambtsgeheim geldt óók en zonder meer de eigen partner... Niet het geheim van de ánder, maar het éigen geheim zal in de hand en in het hart van onze partner moeten worden gelegd (...).

4. Beroepsethiek voor pastores

Bron: Jacques Schenderling, blz. 154 ev, 2008

(...) Van oudsher hebben vier beroepsgroepen een geheimhoudingsplicht: de arts, de advocaat, de notaris en de geestelijke. Zij worden de 'typische vertrouwenspersonen' of de 'klassieke verschoningsgerechtigden' genoemd. Ook andere beroepsgroepen maken tegenwoordig aanspraak op het beroepsgeheim en het daarmee samenhangende verschoningsrecht, bijvoorbeeld psychologen, belastingconsulenten en journalisten. Van de

klassieke vertrouwenspersonen geldt, dat hun geheimhouding is vastgelegd in het Wetboek van Strafrecht, waardoor zij een gevangenisstraf of geldboete riskeren als zij de geheimen van hun cliënten schenden. En omgekeerd kunnen zij gebruik maken van het verschoningsrecht, zodat ze niet over hun cliënten hoeven te spreken tegenover de politie en justitie, tenzij de rechter anders beslist...

In de wetgeving wordt sinds 1838 erkend dat geestelijken behoren tot de categorie van de vertrouwenspersonen op wie een geheimhoudingsplicht rust. Geestelijken voldoen namelijk aan een bepaald aantal voorwaarden waardoor we van een afzonderlijke beroepsgroep kunnen spreken: ze bezitten een specifieke deskundigheid; ze worden alleen tot de beroepsgroep toegelaten na het voltooien van een bepaalde opleiding; de werkzaamheden dragen een duurzaam karakter; ze worden aangesteld door een duidelijk gestructureerd kerkelijk gezag; en ze zijn bereid zich bij de beroepsuitoefening te onderwerpen aan bepaalde algemeen aanvaarde regels. Ouderlingen voldoen niet aan alle hier genoemde voorwaarden; daardoor vormen zij geen beroepsgroep en kunnen ze nooit onder het ambts- of beroepsgeheim in de zin van het Wetboek van Strafrecht (artikel 272) vallen. Ze hebben volgens het kerkelijk recht echter wel geheimhoudingsplicht (wat iets anders is dan een wettelijk erkend ambtsgeheim). En uit twee rechtszaken uit 1933 en 1949 blijkt, dat ouderlingen tegenover politie en justitie aanspraak kunnen maken op het verschoningsrecht.

De geheimhoudingsplicht die aan de leden van bepaalde beroepsgroepen wordt opgelegd (het ambts- of beroepsgeheim) heeft een specifieke juridische uitwerking gekregen in het zogenaamde *verschoningsrecht*. Met 'zich verschonen' wordt bedoeld dat iemand 'zich verontschuldigt' tegenover de rechter voor de weigering om bepaalde algemene burgerplichten te vervullen. Als iemand toestemming krijgt gebruik te maken van het verschoningsrecht, is hij of zij ontslagen van twee algemene burgerplichten: (1) de aangifteplicht; dat is de plicht die iedere burger heeft om aangifte te doen als hij of zij kennis heeft van bepaalde ernstige misdrijven (bijvoorbeeld moord of verkrachting); en (2) de plicht getuigenis af te leggen of vragen te beantwoorden tegenover de rechter; dat is de plicht die iedere burger heeft om te getuigen als de rechter hem of haar daartoe oproept....

Aan de plicht tot geheimhouding en het recht op verschoning zit echter ook een grens. Artsen, advocaten en pastores hoeven niet ten koste van alles te zwijgen. In zeer uitzonderlijke gevallen zijn ze zelfs moreel verplicht om een groter maatschappelijk belang veilig te stellen...Daarbij moet men denken aan de volgende voorbeelden: het voorkómen van een ernstig misdrijf, het afwenden van acuut levensgevaar of levensgevaar voor derden, het beëindigen van kindermishandeling en seksueel misbruik van kinderen, en het beschermen van derden tegen besmettingsgevaar. Het gaat dus om situaties, waarin er naar de inschatting van de vertrouwenspersoon een belang in het geding is, dat meer gewicht heeft dan de private en publieke belangen die door het beroepsgeheim beschermd worden. Juridisch gezien spreekt men dan van 'overmacht' of een 'noodtoestand'... Het is moreel gezien niet gemakkelijk, maar wel onvermijdelijk om in sommige gevallen de zwijgplicht te doorbreken. Wie de zwijgplicht doorbreekt, beschaamt het vertrouwen van de cliënt en schaadt diens belangen...

Daar staat tegenover dat een vertrouwenspersoon door zijn voorkennis van bepaalde misdrijven of gevaren, medeverantwoordelijk wordt voor wat er kan gebeuren als hij niet ingrijpt...Als een predikant bij seksueel misbruik van een kind geen aangifte doet, laat hij een minderjarige feitelijk in hulpeloze toestand achter...Ook door iets na te laten kan men namelijk een bepaalde morele schuld op zich laden (...).

VRAGEN BIJ BEVESTIGING TOT OUDERLING OF DIAKEN

(predikant bevestigt soortgelijke vragen)

Bent u er ten volle van overtuigd, dat God Zelf u door zijn gemeente tot deze taak hebt geroepen?

Aanvaard u de Bijbel, als de enige bron en leidraad van uw geloof, en verwerpt u dan elke leer die in strijd is met het Woord van God?

Belooft u uw ambt trouw te vervullen, met liefde voor de gemeente en voor alle mensen die de Heer op uw weg brengt, en belooft u daarbij te zwijgen over datgene wat u in vertrouwen wordt verteld?

Belooft u in heel uw leven zich te gedragen naar het Woord van God, en belooft u zich te onderwerpen aan het opzicht en de tucht in de gemeente, en bent u bereid daar zelf ook aan mee te werken?

....., wat is hierop uw antwoord? JA

Artikel 2, lid 3 van de Rechtspositieregeling Predikanten van de Bond van VEG stelt:
De predikanten zijn verplicht tot geheimhouding van al datgene, wat bij de uitoefening van hun ambt vertrouwelijk te hunner kennis is gekomen.

Voor gemeentelijk werkers is niet een dergelijke bepaling in de Rechtspositieregeling opgenomen, maar wordt dat in de gemeente afzonderlijk geregeld. Omdat de gemeentelijk werker in veel gemeenten als ouderling is aangesteld, heeft hij uit hoofde van het ambt van ouderling de belofte van geheimhouding bij zijn aanstelling en bevestiging gedaan.

De wijkbezoeker werkt onder verantwoordelijkheid van de ouderling en de kerkenraad en heeft een geheimhoudingsplicht.

Verklaring tot geheimhouding voor notulisten van ambtelijke vergaderingen

Belooft u dat u, zowel in de uitoefening van uw taak als daarbuiten, tijdens en na afloop van deze taak, hetzij mondeling hetzij schriftelijk, geen mededelingen zult doen omtrent al hetgeen u tijdens uw werkzaamheden of uit hoofde van uw werkzaamheden gewaar geworden bent en waarvan u redelijkerwijs kunt veronderstellen dat bekendmaking daarvan schade toebrengt aan personen, het werk van de kerkenraad of aan de gemeente?

Belooft u ook dat u er alles aan zult doen om te voorkomen dat schriftelijk materiaal met vertrouwelijke informatie, zoals verslagen, e-mails, of andere publicaties onder ogen van derden zullen komen. Wat is hierop uw antwoord?

Verklaring tot geheimhouding voor wijkbezoekers

Belooft u het werk van wijkbezoeker trouw te vervullen, met liefde voor de gemeente en voor de mensen die de Heer op uw weg brengt, en belooft u daarbij te zwijgen over datgene wat u in vertrouwen wordt verteld? Wat is hierop uw antwoord?

VERKLARING TOT GEHEIMHOUDING
(voor CPZ en pastorale zorgteam)

Hierbij verklaar ik

naam.....

adres.....

woonplaats

geboortedatum

dat ik met ingang vanvrijwillige werkzaamheden verricht voor de Vrije Evangelische Gemeente te Oldebroek in het kader van de pastorale zorg van de gemeente.

De werkzaamheden die ik verricht worden uitgevoerd binnen het kader van het pastoraat in de functie/ bediening van.....

In de hoedanigheid van deze functie/ bediening wordt mij door gemeenteleden en niet-leden vertrouwelijke informatie ter beschikking gesteld die niet bestemd is voor derden. Er wordt in het kader van de uitoefening van mijn bediening van mij verwacht dat ik mij verplicht tot geheimhouding en dat ik bereid ben om hiervoor een geheimhoudingsverklaring af te leggen.

IK VERKLAAR HIERBIJ HET VOLGENDE

Ik erken dat het mij, zowel in de uitoefening van mijn bediening als daarbuiten niet is toegestaan, tijdens en na afloop van mijn bediening, hetzij mondeling hetzij schriftelijk, enige mededeling te doen omtrent al hetgeen ik tijdens mijn werkzaamheden of uit hoofde van mijn bediening gewaar geworden ben en waarvan ik redelijkerwijs kan veronderstellen dat bekendmaking daarvan schade kan toebrengen.

Ik ben er van op de hoogte en ga ermee akkoord dat schriftelijk materiaal met vertrouwelijke informatie, waarvan de inhoud door het gebruik van persoonsgegevens terug te leiden is tot de persoon, zoals papieren verslag, e-mail of enige publicatie anderszins, niet door mij verzonden wordt. Rapportage naar derden of voor bespreking in een vergadering dienen dus geanonimiseerd te worden, eventueel summier voorzien van initialen.

Ik realiseer mij daarbij dat overtreding van datgene wat ik verklaar kan leiden tot ontheffing van mijn taak als (vrijwillige) pastorale medewerker.

ALDUS verklaard en getekend op

.....-..... 200.. te,

(datum) (woonplaats) (handtekening)